

MILITAIREN IN DE COLLECTIEVE HERINNERING AAN DE SLAG OM ARNHEM

Een onderzoek naar de aandacht voor Britse gewonden en krijgsgevangenen
en hun functie in het discours.

Naam: Pim Gerritzen

Studentnummer: 4516540

Studie: BA-Geschiedenis

Instituut: Radboud

Universiteit

Plaats: Nijmegen

Begeleider: Dr. Joost

Rosendaal

Datum: 15-6-2018

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Status Quaestionis.....	4
Omgang met militairen in Nederland.....	4
Omgang met militairen in Groot-Brittannië.....	6
Vraagstelling	7
Methode	8
1. De Slag om Arnhem en de functie van militairen.....	11
1.1 De Slag om Arnhem en het voortleven in de collectieve herinnering	11
1.2 De functie van militairen in het verhaal	13
2. De gewonden en krijgsgevangenen bij de verkeersbrug in Arnhem	15
2.1 De gewonden in het discours van de verkeersbrug	15
2.2 De krijgsgevangenen in het discours van de verkeersbrug	17
3. Rol van gewonden en krijgsgevangenen in Oosterbeek.	20
3.1 De gewonden in het discours van Oosterbeek.....	20
3.2 De krijgsgevangenen in het discours van Oosterbeek.	21
Conclusie	25
Bibliografie	27
Primaire literatuur	27
Secundaire literatuur.....	27
Websites	28
Beeldmateriaal	28
Films.....	28
Afbeelding	29

Inleiding

“Gruwelijk, bloedig, wreed: Antony Beevor wil de oorlog beschrijven zoals hij echt is. Niet de geromantiseerde oorlog van de film, niet het jongensboekenverhaal zoals het in de decennia na de Tweede Wereldoorlog werd verteld. Als militair historicus moet je oppassen dat je geen oorlogsporno creëert waarin je je verliest in de esthetiek van het geweld, maar het is een net zo grote zonde als je de verschrikkingen van de strijd verbloemt.”¹

Op 24 mei 2018 verscheen op de website van het *NRC Handelsblad* een interview met de Britse historicus Antony Beevor over de Nederlandse versie van zijn nieuwste boek *De slag om Arnhem*. In het interview van Bart Funnekotter maakt Beevor operatie Market Garden, de Britse bevelhebbers en de heersende historiografische beeldvorming over de Slag om Arnhem met de grond gelijk. Naar eigen zeggen ergerde Beevor zich al langer aan de wijze waarop Market Garden voortleeft in de collectieve herinnering. Het beeld van de slag is volgens hem nog steeds dat de operatie vooral is mislukt door pech. Volgens Beevor was het gewoon een slecht plan en Market Garden kon in zijn ogen alleen maar mislukken.²

Dat Antony Beevor, de auteur van meerdere bestsellers over de Tweede Wereldoorlog, 74 jaar na de Slag om Arnhem zijn boek uitbrengt, zegt iets over de aanhoudende aandacht en interesse voor de strijd rond Arnhem en het nabijgelegen Oosterbeek. Het boek van Beevor is namelijk een van de vele historische werken die zijn verschenen over Market Garden en de Slag om Arnhem. De Britse historicus neemt een andere houding aan ten opzichte van het onderwerp dan zijn voorgangers. Zoals in de bovenstaande anekdote is te lezen, wilden zij in de eerste decennia na de oorlog vooral een geromantiseerd en heroïsch militair verhaal vertellen. Iets wat Beevor sterk afkeurt. De discussie die hij heeft aangewakkerd laat zien dat de beeldvorming over militairen en de Slag om Arnhem in de collectieve herinnering aan de oorlog in de loop der jaren is veranderd. Om te kijken of dit ook echt zo is, wordt in dit bachelorwerkstuk onderzoek gedaan naar de aandacht voor militairen en hun functie in de verhalen over de Slag om Arnhem. Deze groep is echter te omvangrijk voor dit kleinschalige onderzoek. Daarom ligt de focus op twee specifieke groepen, namelijk de Britse gewonden en krijgsgevangenen. Hierbij wordt gekeken naar de aandacht voor deze groepen en de functie die zij hebben in de collectieve herinnering aan de Slag om Arnhem. Hiervoor wordt gekeken naar historische literatuur, films en gepubliceerde persoonlijke getuigenissen.

Om een overzichtelijk beeld te creëren is het werkstuk als volgt vormgegeven: In de status quaestionis wordt het historiografisch debat omtrent militairen in de collectieve herinnering

¹ NRC Handelsblad- <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/05/24/market-garden-was-gewoon-een-slecht-plan-a1604133> (geraadpleegd op 25-5-2018).

² NRC Handelsblad- <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/05/24/market-garden-was-gewoon-een-slecht-plan-a1604133> (geraadpleegd op 25-5-2018).

besproken. Vervolgens worden de onderzoeksvraag en -methode toegelicht. Hierop volgt het betoog met een analyse van het bronmateriaal en tot slot de conclusie.

Status Quaestionis

Om te kunnen onderzoeken hoe de beeldvorming van militairen in de collectieve herinnering is veranderd, richt dit onderzoek zich op hun positie in het heersende historiografische debat in zowel Nederland als Groot-Brittannië. Er is gekozen om te kijken naar beide debatten, omdat de Slag om Arnhem door Britten is uitgevochten op Nederlandse bodem. Daarnaast wordt deze militaire operatie in beide koninkrijken nog jaarlijks herdacht en hebben hierdoor een rol in de collectieve herinnering aan de oorlog.

Omgang met militairen in Nederland

In Nederland is de laatste jaren veel gepubliceerd over de omgang met de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Hoewel deze wetenschappelijke publicaties grotendeels een eigen insteek hebben, draait het bij alle auteurs om de functie van oorlogsslachtoffers in de collectieve herinnering aan de oorlog. Ook die van militairen. De historici Frank van Vree en Rob van der Laarse deden in 2009 onderzoek naar de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in een nationale en internationale context. Zij zeggen dat er in Nederland altijd plaats is geweest voor militairen in de collectieve herinnering.³ Zeker in de eerste jaren na de oorlog. Volgens Van Vree stond het verhaal van heldenmoed en nationale wederopstanding centraal in de eerste jaren na de oorlog. In dit naoorlogse plaatje paste de herdenking van militairen uitstekend, maar andere oorlogsslachtoffers bleven buiten beeld.⁴ Ook journaliste Maud van de Reijt constateert dat militairen al vanaf het einde van de oorlog deel uitmaken van de Nationale Herdenking. In haar onderzoek uit 2010 naar de Nationale Herdenking op 4 mei zegt zij dat de militairen immers degenen die hun leven hadden gegeven voor de vrijheid in de ogen van de regering. Vanaf de jaren zestig komt er volgens Van de Reijt aandacht voor andere oorlogsslachtoffers, ondanks deze verandering blijven de militairen prominent aanwezig in de herdenking.⁵

Historicus Chris van der Heijden constateert in zijn onderzoek uit 2011 eveneens dat vanaf deze jaren een ontwikkeling in gang is gezet. Hij deed onderzoek naar de verwerking van de oorlog in Nederland en zegt dat in Nederland vanaf de jaren zestig het besef kwam dat de oorlog ook andere slachtoffers had gemaakt dan alleen de militairen en verzetsstrijders. Dit had gevolgen voor het

³ F. van Vree, R. van der Laarse, 'Ter inleiding' in: Idem, *De dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009), 7-17, aldaar 9-11.

⁴ F. van Vree, 'De dynamiek van de herinnering. Nederland in een internationale context' in: F. van Vree, R. van der Laarse, *De dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009), 17-40, aldaar 32-33.

⁵ M. van de Reijt, *Zestig jaar herrie om twee minuten stilte. Hoe wij steeds meer doden gingen herdenken* (Amsterdam 2010), 10, 23,29.

beeld van de oorlog, omdat de functie van oorlogsslachtoffers in de collectieve herinnering veranderde. Waar de daden van de militairen en het verzet voorheen als heroïsch werden bestempeld, werd vanaf toen gekeken naar de impact op de omgeving. Dit zorgde er volgens Van der Heijden voor dat de daden van het verzet onder een vergrootglas kwamen te liggen. Deze groep had evenals de militairen een grote rol in de herinneringscultuur. De functie van de militairen in de collectieve herinnering bleef ondanks deze veranderingen hetzelfde.⁶

Anders dan de voorgaande auteurs zegt de socioloog en antropoloog Rob van Ginkel, in zijn onderzoek over de algemene herdenkingscultuur in Nederland uit 2011, dat de Nederlandse herdenkingscultuur naast de Nederlandse militairen ook een plek heeft ingeruimd voor de omgekomen geallieerden. Deze herinnering aan beide groepen militairen is volgens Van Ginkel nog altijd onderdeel van de Nederlandse herdenkingscultuur. Ook toen andere groepen deel gingen uitmaken van de collectieve herinnering aan de oorlog.⁷ Evenals Van Ginkel zien ook andere historici dat ook de geallieerde militairen plaats krijgen in de Nederlandse herinneringscultuur. De archeoloog Jan Kolen en medewerker van het Nationaal Comité 4 en 5 mei, Rutger van Krieken, schreven in 2010 namelijk al een artikel over de plaats van Arnhem in de herinneringscultuur. Hierin zeggen zij dat de gesneuvelde Britse militairen direct na de oorlog herdacht werden. Zo werd op 5 juni 1945, een maand na de bevrijding van Nederland, begonnen met de aanleg van de militaire begraafplaats in Oosterbeek. Op 25 september 1945 vond daar ook de eerste herdenking plaats. Dit was exact één jaar na het einde van de Slag om Arnhem.⁸

Dat de herdenking van de gesneuvelde geallieerde militairen in Arnhem geen uitzondering is, bevestigt historica Ilse Raaijmakers in haar onderzoek uit 2017 naar 4 en 5 mei en de verandering die deze herdenkingsdagen hebben ondergaan sinds 1945. Volgens Raaijmakers werden deze geallieerde militairen vanaf 1947 op verzoek van de Nederlandse regering meegenomen in de herdenking. Op verschillende militaire begraafplaatsen werden zij, evenals in Arnhem, al vanaf 1946 herdacht. Volgens de officiële richtlijnen van de Nationale Herdenking hebben deze groepen nog steeds een prominente rol in de herinnering aan de oorlog in Nederland.⁹

⁶ C. van der Heijden, *Dat nooit meer. De nasleep van de Tweede Wereldoorlog in Nederland* (Amsterdam/Antwerpen 2011), 469, 552-553, 582-583.

⁷ R. van Ginkel, *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland* (Amsterdam 2011), 726-734.

⁸ J. Kolen, R. van Krieken, 'Arnhem', in: M. de Keizer, M. Plomp eds., *Een open zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren* (Amsterdam 2010), 85-94, aldaar 88.

⁹ I. Raaijmakers, *De stilte en de storm. 4 en 5 mei sinds 1945* (Amsterdam 2017), 54-58, 295.

Omgang met militairen in Groot-Brittannië

In Nederland is in de wetenschappelijke literatuur vanaf 2009 aandacht voor de omgang met de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. In Groot-Brittannië is hier al tien jaar langer aandacht voor.

Zo deed de Britse historica Lucy Noakes in 1998 onderzoek naar de verstandhouding tussen de Britten en oorlogen vanaf 1945. Hierbij richt zij zich op gender, de nationale identiteit en de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. In haar onderzoek gaat zij ook in op de functie van militairen in de collectieve herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Groot-Brittannië. Zij stonden namelijk direct na deze oorlog centraal in de herinneringscultuur. Volgens Noakes heerste er onder de Britse bevolking het idee dat het land haar machtspositie in de wereld had verloren na de oorlog. De overheid wilde daarom een eenheidsgevoel creëren onder de Britse bevolking. Om dit te bewerkstelligen benadrukte de overheid de heroïsche militaire overwinningen uit de Tweede Wereldoorlog. Militaire operaties als D-day en The Battle of Britain kwamen in de schijnwerpers te staan en werden groots herdacht. Volgens Noakes kwam dit ook tot uiting in Britse films en literatuur, waarin de heldhaftige militairen centraal stonden.¹⁰

In haar onderzoek constateert Noakes verder dat de functie van militairen in de collectieve herinnering veranderde in de jaren tachtig. Voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog waren de Britten weer betrokken bij een oorlog, namelijk de Falklandoorlog (1982). De Britse bevolking liep niet warm voor een oorlog tegen Argentinië, dus gebruikte de Britse overheid de herinnering aan de heroïsche militairen om de nieuwe oorlog te verantwoorden. De regering vergeleek de situatie op de Falklandeilanden met de Tweede Wereldoorlog, waarin de Britten het opnemen tegen de dictaturen Duitsland en Italië om de democratie te beschermen. Dat was ook het geval in Argentinië. Daarnaast werd de link gelegd met de Battle of Britain en de dappere piloten van de Royal Air Force (RAF). Zij waren tijdens de luchtgevechten boven Engeland op zichzelf aangewezen, evenals de Britse militairen die in Argentinië moesten vechten. In 1990 werd de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog wederom gebruikt om een oorlog te verantwoorden. Deze keer moesten de Britse militairen deelnemen aan de Eerste Golfoorlog tegen Irak. De Britse overheid wees op de sterke band tussen Britse- en Amerikaanse militairen tijdens operaties als Overlord en Market Garden. In de Eerste Golfoorlog werkten de Britten namelijk wederom samen met Verenigde Staten.¹¹

Volgens de Britse historici Timothy Ashplant, Graham Dawson en Michael Roper werden de militairen niet alléén ingezet om de bovengenoemde oorlogen te verantwoorden. In hun onderzoek uit 2000 naar de verschillende vormen van het herdenken van de Tweede Wereldoorlog zeggen zij

¹⁰ L. Noakes, *War and the British. Gender, memory and national identity* (Londen, 1998), 4-5, 23, 104.

¹¹ Noakes, *War and the British*, 103-105, 132-137.

namelijk dat de verering van de militairen altijd belangrijk bleef binnen de Britse herinneringscultuur.¹² Ook de Britse historicus Gavin Schaffer gaat in zijn onderzoek in op de functie van militairen in de collectieve herinnering. In 2009 schreef hij een artikel over de herdenking van de Tweede Wereldoorlog. Hierin zegt hij dat de heroïsche daden van de militairen altijd centraal zijn blijven staan in de Britse herinneringscultuur. Zo werden de veertigste en vijftigste herdenking van D-Day en VE-Day (Victory in Europe) groots uitgemeten in de media.¹³ Evenals Lucy Noakes zegt hij dat de 'heldenverering' direct na de Tweede Wereldoorlog is ontstaan, omdat de Britse overheid een eenheidsgevoel wilde creëren onder de bevolking. Ook Schaffer benadrukt hierbij het belang van films en literatuur. Hierin werd namelijk veelvuldig gewezen op de glorieuze aspecten van de oorlog, waardoor de minder glorieuze kanten onderbelicht bleven.¹⁴

In Groot-Brittannië kwam volgens John Hutchinson, professor op het gebied van nationalisme, pas aan het begin van deze eeuw aandacht voor minder heroïsche aspecten van de oorlog. In 2014 schreef hij een artikel over de veranderingen in de herdenking van de Tweede Wereldoorlog. Hierin zegt hij dat deze nieuwe interesse samenhangt met het einde van de Koude Oorlog. Het heldhaftige imago van de militairen uit West-Europa hoefde niet meer benadrukt te worden. Hierdoor kwam er voor historici ruimte om andere onderwerpen, zoals niet-militaire groepen, te onderzoeken.¹⁵ Ondanks deze verandering staan de militairen nog steeds centraal in de Britse oorlogsherinnering. Zo wordt de herdenking D-Day ook nu nog jaarlijks groots gevierd.

Vraagstelling

Zowel in Nederland als in Groot-Brittannië maken de militairen al vanaf het eerste uur deel uit van de collectieve herinnering aan de oorlog. In de loop der jaren kwam ook aandacht voor andere oorlogsslachtoffers. Dit had op zijn beurt weer gevolgen voor de functie die deze groepen kregen in de herinneringscultuur. Als we de lijn van de wetenschappelijke literatuur volgen bleef de aandacht voor militairen echter al deze tijd onverminderd en ook de functie bleef grotendeels hetzelfde. Hierdoor kan worden geconcludeerd dat de rol van militairen in de collectieve herinnering statisch van karakter is.

Wanneer we kijken naar de recente uitspraken van Antony Beevor in het eerder genoemde interview met Bart Funnekotter van het *NRC Handelsblad* zien we dat de Britse historicus zich afzet tegen het voortleven van de Slag om Arnhem in de collectieve herinnering en de militaire

¹² T.G. Ashplant, G. Dawson, M. Roper, *The politics of war memory and commemoration* (Londen 2000), 4-6

¹³ G. Schaffer, 'Een angstvallig gekoesterde overwinning. De herdenking van de oorlog in Groot-Brittannië sinds 1945', vert. T. Brouwers, in: F. van Vree, R. van der Laarse eds., *De dynamiek van herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009), 245-264, aldaar 251.

¹⁴ Schaffer, *Een angstvallig gekoesterde overwinning*, 248-249, 251.

¹⁵ J. Hutchinson, 'Public ritual and remembrance: beyond the nation-state?' in: S. Scheipers, *Heroism and the changing character of war* (Londen 2014), 349-367, aldaar 351; Schaffer, *Een angstvallig gekoesterde overwinning*, 251-253.

geschiedschrijving over deze strijd. Opvallend genoeg zegt hij dit wel tijdens de promotie van zijn boek, maar staat hij er in zijn boek niet uitvoerig bij stil. Desalniettemin laat Beevor hiermee zien dat de aandacht voor de Slag om Arnhem en de functie die deze operatie heeft in de herinnering aan de oorlog niet altijd hetzelfde is geweest. Wanneer het geschiedkundige verhaal van de Slag om Arnhem verandert, heeft dat ook effect op de militairen binnen dit verhaal. Het lijkt erop dat de rol van militairen in de collectieve herinnering van de oorlog helemaal niet zo statisch is als de wetenschappelijke literatuur doet vermoeden. Dit bachelorwerkstuk focust zich daarom op de aandacht die militairen krijgen in de verhalen over de Slag om Arnhem en de functie die zij hebben binnen het discours. Vanwege de geringe omvang van dit onderzoek wordt er niet naar de hele groep militairen gekeken, omdat dit simpelweg te omvangrijk is. In dit onderzoek ligt daarom de focus op de Britse gewonden en krijgsgevangenen. Deze groep blijft überhaupt onderbelicht binnen het historiografisch debat, omdat de focus vooral ligt op de gesneuvelde militairen.¹⁶ Van de elfduizend ingezette geallieerde militairen sneuvelde er 1.984 tijdens de Slag om Arnhem. Het aantal Britse krijgsgevangenen na de strijd was 6.300, waaronder 2.000 zwaargewonden.¹⁷ We mogen dus spreken van een grote groep die weinig tot geen aandacht krijgt in de collectieve herinnering. Dit maakt het een interessant onderwerp en daarom staat in dit onderzoek de vraag centraal hoe en waarom de aandacht voor Britse gewonden en krijgsgevangenen en hun functie in de collectieve herinnering aan de Slag om Arnhem in Nederland en Groot-Brittannië is veranderd tussen 1945 en nu.

Methode

Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag wordt in dit onderzoek gekeken naar de positie van gewonden en krijgsgevangenen in de verhalen van de Slag om Arnhem. Hierin wordt gekeken of er aandacht is voor deze groepen en wat hun functie is binnen het discours. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van historische literatuur, films en gepubliceerde persoonlijke getuigenissen. In het bijzonder wordt gekeken hoe de historische literatuur gebruik maakt van deze persoonlijke herinneringen om de resultaten uit de analyse inzichtelijk te maken. De auteurs van deze herinneringen waren namelijk direct betrokken bij de Slag om Arnhem. Zij hebben een groot aandeel in de beeldvorming, omdat historici door de jaren heen vaak gebruik maakten van hun herinneringen.

De historische literatuur die in dit onderzoek wordt gebruikt, is afkomstig uit: Nederland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Er is voor deze literatuur gekozen, omdat ze door de jaren

¹⁶ J. Kolen, R. van Krieken, M. Wijdeveld, 'Topografie van de herinnering. De performance van de oorlog in het landschap en de stedelijke ruimte' in: F. van Vree, R. van der Laarse eds., *De dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009), 196-245, aldaar 206; Ginkel, *De dodenakker van de 'Duivelsberg'*, 58-63.

¹⁷ Deze cijfers zijn afkomstig van het Airborne Museum Oosterbeek.

heen zijn geschreven en allemaal de hele Slag om Arnhem beschrijven in plaats van slechts een gedeelte hiervan. Hierdoor kan de aandacht voor gewonden en krijgsgevangenen en hun functie worden vergeleken. De oudste bijdrage is van de Nederlandse krijgsgeschiedkundige Theodoor Boeree, welke in 1952 zijn boek *The battle of Arnhem* publiceerde. Het meeste recente werk is dat van Antony Beevor uit 2018. Daarnaast is gekozen voor twee films die het verhaal van de Slag om Arnhem in beeld brengen. De eerste is *Theirs is the glory*, een Britse productie uit 1946 van B Hurst. Deze film is vlak na de oorlog opgenomen en biedt hierdoor inzicht in de omgang met gewonden en krijgsgevangenen vlak na de oorlog. De tweede film is *A bridge too far* van Richard Attenborough uit 1978. Deze Brits-Amerikaanse productie is de verfilming van het gelijknamige boek van Iers-Amerikaanse auteur Cornelius Ryan. Ook dit boek behoort tot de historische literatuur die wordt gebruikt in dit onderzoek. Hierdoor biedt deze film twee perspectieven. Enerzijds kan de vergelijking worden gemaakt tussen de twee films uit verschillende periodes. Anderzijds kunnen het boek en de film van *A bridge too far* met elkaar worden vergeleken.

Tot slot wordt er gebruik gemaakt van een zestal gepubliceerde persoonlijke getuigenissen. De auteurs van deze boeken zijn: Anje van Maanen, Kate ter Horst, Hendrika van der Vlist, kapitein Stuart Mawson, generaal-majoor Robert Urquhart en luitenant-kolonel John Frost. Er is voor dit zestal gekozen, omdat ze allemaal nauw betrokken waren bij de Britse gewonden en krijgsgevangenen. De Nederlandse vrouwen hielpen bij het verzorgen van de gewonden in verschillende militaire hospitalen in Oosterbeek. Een van deze hospitalen was in Hotel Schoonoord, waar de Britse dokter Stuart Mawson direct betrokken was bij de gewonden. Deze gewonden werden na afloop van de Slag om Arnhem krijgsgevangenen, dus ook hierbij waren deze auteurs betrokken. Robert Urquhart was de bevelhebbende officier van de Britse 1^e Luchtlandingsdivisie. Hij blikt in 1958 terug op de slag en het is interessant om te kijken of hij hierbij aandacht had voor gewonden en krijgsgevangenen. Officier John Frost is uitgegroeid tot een bekend figuur in het discours om de Slag om Arnhem. Hij raakte zelf gewond en werd uiteindelijk gevangengenomen door de Duitsers. Het is daarom interessant om te kijken hoe hij schrijft over de gewonden en krijgsgevangenen. Hoewel sommige van deze persoonlijke getuigenissen pas later zijn gepubliceerd, zijn ze allemaal geschreven in de eerste drie decennia na de oorlog. Hierdoor waren ze ook toegankelijk voor de andere historici.

Om een goede vergelijking te kunnen maken, wordt er bij alle bronnen gekeken of er aandacht is voor de Britse gewonden en krijgsgevangenen en wat hun functie is binnen het discours van de bron. De antwoorden op deze vragen worden uiteengezet in drie paragrafen. Om te kunnen begrijpen wat de functie is van gewonden en krijgsgevangenen is het belangrijk om eerst de vraag te beantwoorden wat de Slag om Arnhem is, zodat we de functie van militairen in het verhaal begrijpen. Op deze manier is de positie van gewonden en krijgsgevangenen binnen het discours beter

te duiden. In het eerste paragraaf wordt daarom een overzicht gegeven van de Slag om Arnhem. Wat bedoelen we met deze militaire operatie en waarom verschijnen er nog steeds boeken over deze strijd? Dit overzicht is deels gebaseerd op historische feiten en deels op discussies onder historici. Vervolgens wordt er in het tweede deel van deze paragraaf gekeken naar de functie van militairen in de historische literatuur en films. Hierbij wordt gekeken hoe er over de militairen wordt geschreven en welke invloed dit heeft op de verhaallijn. In de tweede en derde paragraaf wordt ingezoomd op de Britse gewonden en krijgsgevangenen. Hierin wordt per paragraaf gekeken of er in de bronnen aandacht is voor deze groep, wat hun functie is en hoe dit door de tijd heen is veranderd. Tot slot wordt er in deze paragrafen aan de hand van twee anekdotes inzichtelijk gemaakt hoe de verandering in functie er daadwerkelijk uitziet.

1. De Slag om Arnhem en de functie van militairen

Om te kunnen begrijpen wat de functie is van gewonden en krijgsgevangenen is het belangrijk om eerst de vraag te beantwoorden wat de Slag om Arnhem is en wat de functie is van militairen in het verhaal. In deze paragraaf wordt eerst gekeken naar de Slag om Arnhem en het voortleven in de collectieve herinnering en vervolgens naar de functie van militairen in het discours.

1.1 De Slag om Arnhem en het voortleven in de collectieve herinnering

Op zondag 17 september 1944 ging een van de grootste Geallieerde operaties in West-Europa van start, namelijk operatie Market Garden. Op deze dag landde er Amerikaanse, Britse en Poolse luchtlandingsdivisies rondom de Nederlandse steden Eindhoven, Nijmegen en Arnhem. Volgens het plan, bedacht door de Britse veldmaarschalk Bernard Montgomery, moesten zij worden ondersteund door Britse grondtroepen van het 30ste Legerkorps die vanaf de Belgische grens zouden oprukken naar Arnhem. In totaal namen 41.628 militairen deel aan Market Garden.¹⁸ Over het uiteindelijke doel van de operatie wordt door historici nog steeds gediscussieerd. Het discours was jarenlang dat het veroveren van de bruggen over de Maas, Waal en Rijn het doel was. Dit moest de opmars naar Duitsland in een stroomversnelling brengen.¹⁹ De Nederlandse historicus Jan Brouwer ziet dit als een mythe. Volgens hem omschrijft deze 'mythe' alleen de gewenste aanvalsrichting van Montgomery en niet de daadwerkelijke doelen van de operatie. Brouwer stelt dat het strategische doel was om een bruggenhoofd te vormen tussen de Neder-Rijn en het IJsselmeer. Vanuit dit bruggenhoofd moest uiteindelijk de opmars naar het noorden van de Siegfriedlinie en het Ruhrgebied tot stand komen. Het tactische doel van de operatie was het afsnijden van de Duitse troepen en het uitschakelen van de lanceerbasisen voor de Duitse V2-raketten in het westen van Nederland.²⁰ Ook Antony Beevor, auteur van het meest recente boek over de Slag om Arnhem, zegt dat het afsnijden van West-Nederland het doel was. Als dit was gerealiseerd, zou de opmars richting Duitsland worden ingezet.²¹

Dat het veroveren van de bruggen rondom Arnhem wel behoorde tot de plannen van Montgomery staat vast. De Britse 1^e Luchtlandingsdivisie, onder leiding van generaal-majoor Robert Urquhart, kreeg deze taak. Zij werden ondersteund door de Poolse 1^e Onafhankelijke Parachutistenbrigade, onder leiding van generaal-majoor Stanislaw Sosabowski. Het aanvalsleger dat

¹⁸ Liberation Route Europa, https://liberationroute.nl/nederland/verhaallijn/operation-market-garden?gclid=CjwKCAiApdPRBRAdEiwA84bo3_wVYIpcZ4qwk908zvMIIJA8JdZ1tBJNjAcm5S_reCJUjHy86ZJPBoCA1kQAvD_BwE (geraadpleegd op 16 december 2017).

¹⁹ Liberation Route Europa, https://liberationroute.nl/nederland/verhaallijn/operation-market-garden?gclid=CjwKCAiApdPRBRAdEiwA84bo3_wVYIpcZ4qwk908zvMIIJA8JdZ1tBJNjAcm5S_reCJUjHy86ZJPBoCA1kQAvD_BwE (geraadpleegd op 16 december 2017); Historien, <http://www.historien.nl/market-garden-begint-17-09/> (geraadpleegd op 16 december 2017); Weg naar de bevrijding, <http://www.wegnaardebevrijding.nl/verhalen/market-garden> (geraadpleegd op 16 december 2017).

²⁰ Historiek, <https://historiek.net/slag-om-arnhem-een-onbewuste-geschiedvervalsing/53989/> (geraadpleegd op 4 maart 2018).

²¹ A. Beevor, *De slag om Arnhem*, vert. B. Fontijn, W. van Paassen, P. de Smit (Amsterdam 2018), 49-50.

de klus moest klaren telde uiteindelijk 11.405 Britse- en Poolse militairen, maar zij slaagden er niet in om de slag te winnen. Daarmee kwam op 26 september 1944 een einde aan Market Garden.

Er mag gerust worden gezegd dat de Slag om Arnhem een ramp was. De Duitsers wonnen de slag en de geallieerde verliezen waren groot. Toch is er veel gepubliceerd over deze septemberdagen, zeker in Groot-Brittannië. Dit is op het eerste gezicht vreemd, omdat de Slag om Arnhem vanuit Brits oogpunt geen succes was. Volgens de Britse historici Lucy Noakes en Gavin Schaffer stonden in deze naoorlogse films en literatuur juist de glorieuze en heroïsche aspecten van de oorlog centraal.²² De Slag om Arnhem lijkt daarom geen onderwerp om uitvoerig aandacht aan te besteden. Volgens John Greenacre, majoor in het Britse leger, werd de Slag om Arnhem daarom gezien als een heroïsche mislukking. Volgens hem zorgt het 'heroïsche verlies' er juist voor dat historici de redenen voor de mislukking willen ontrafelen. Zij doen dit allemaal op hun eigen manier, waardoor er een ware geschiedenisindustrie is ontstaan over de Slag om Arnhem.²³

Antony Beevor hekelt de manier waarop historici met de verloren Slag om Arnhem zijn omgegaan. Volgens hem beschreven zij de Slag om Arnhem op een geromantiseerde wijze, als in een jongensboek. Beide Britten hebben kritiek op de manier waarop is geschreven over de Slag om Arnhem en daarmee op het voortleven van de slag in de collectieve herinnering.²⁴ Deze kritiek past volgens de Nederlandse historicus Chris van de Heijden in de ontwikkeling van de militaire geschiedschrijving. Volgens hem werd het beeld van de Tweede Wereldoorlog tot de jaren negentig namelijk bepaald door de spannende mannenverhalen. Deze verhalen werden verteld vanuit het perspectief van bevelhebbers of grote troepenmachten en zaten vol met heroïek en militaire strategieën. Vanaf de jaren negentig kwam de focus meer te liggen op de (on)menselijkheid in de oorlog en de wreedheid hiervan. Hierin stond de individuele soldaat centraal en was er aandacht voor zijn pijn en angst in plaats van zijn stoerheid en kracht.²⁵ Door deze ontwikkelingen ontstonden verschillende nieuwe onderzoeksmogelijkheden, waardoor het aantal publicaties wederom toenam. Toch was ook de heroïsche nederlaag voor Beevor de reden om ook in 2018 nog over de Slag om Arnhem te schrijven. Al was het maar om deze heroïek te ontcrachten.²⁶

²² Schaffer, *Een angstvallig gekoesterde overwinning*, 251; Noakes, *War and the British*, 4-5, 23, 104

²³ J. W. Greenacre, 'Assessing the reasons for failure: 1st British Airborne Division signal communications during operation 'Market Garden'', *Defence studies* 4:3 (2004), 283; Heijden, *Dat nooit meer*, 546-547

²⁴ NRC Handelsblad-<https://www.nrc.nl/nieuws/2018/05/24/market-garden-was-gewoon-een-slecht-plan-a1604133> (geraadpleegd op 2-6-2018).

²⁵ Heijden, *Dat nooit meer*, 551-552; Boomgeschiedenis, <https://www.boomgeschiedenis.nl/uitgelicht/militaire-geschiedenis> (geraadpleegd op 17 december 2017).

²⁶ ²⁶ NRC Handelsblad- <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/05/24/market-garden-was-gewoon-een-slecht-plan-a1604133> (geraadpleegd op 2-6-2018).

1.2 De functie van militairen in het verhaal

De focus in dit onderzoek ligt op de aandacht voor gewonden en krijgsgevangenen en hun functie in de herinnering aan de Slag om Arnhem. Om hun plaats binnen het discours helder te krijgen, wordt eerst gekeken naar functie van de militairen in de herinnering aan de slag. Er is in de verhalen aandacht voor deze groep, want we behandelen een militaire operatie. Vandaar dat deze subparagraaf zich richt op de functie die militairen hebben in het discours.

Tijdens het bestuderen van de historische literatuur valt direct op dat het discours over de Slag om Arnhem bestaat uit twee onderdelen. Aan de ene kant heb je de gevechten rondom de verkeersbrug over de Rijn in Arnhem en aan de andere kant de verdediging van Oosterbeek. De film *Theirs is the glory* uit 1946 was de eerste productie waarin de Slag om Arnhem in beeld werd gebracht. In de inleiding van de film komt direct de tweedeling tussen 'de brug' en Oosterbeek aan bod. Op visueel gebied wordt eerst de vernietigde brug in Arnhem getoond, waarna wordt overgegaan op Britse noodhospitals en het Britse hoofdkwartier in Oosterbeek.²⁷ In bronmateriaal uit dit decennium wordt nog steeds dezelfde tweedeling gebruikt. Dit wordt al duidelijk als we kijken naar de inhoudsopgaves van twee recentere publicaties. In het boek van de Britse historici John Nichol en Tony Rennell uit 2011 worden de verhalen over de verkeersbrug en Oosterbeek in aparte hoofdstukken behandeld. Ook Beevor benadrukt de tweedeling in zijn hoofdstuk *De brug bij Arnhem en Oosterbeek*.²⁸

Dit is op zichzelf geen schokkende bevinding, ware het niet dat de functie van militairen in beide onderdelen verschillend is. *Theirs is the glory* is de oudste bron en hierin valt direct een tweedeling op in de functies van de militairen. In de inleiding worden de militairen die vechten bij de brug omschreven als dappere parachutisten. Zij namen het op tegen het zware geschut en de tanks van de Duitsers en hielden dit langer vol dan gepland. Later in de film worden deze gevechten het bloedigst van allemaal genoemd. Om de heroïek te benadrukken zie je bij de gevechten rond de brug vooral luid schreeuwende militairen die het Duitse gevaar tegemoet rennen. Dit is totaal anders wanneer de film de gevechten in Oosterbeek toont. Hier zie je militairen die zich op hun gemak ingraven en wachten op de Duitse tegenaanvallen, die zij vervolgens stoïcijns afslaan tot hun situatie uiteindelijk onhoudbaar werd.²⁹ Dertig jaar na deze film verschijnt de verfilming van het boek *A bridge too far*. De scènes over Arnhem gaan voornamelijk over de gevechten bij de brug. Evenals bij zijn voorganger worden in deze film de militairen bij de brug weergegeven als dappere strijders. Hun situatie werd met het uur uitzichtlozer, maar toch bleven zij doorvechten. Wat opvalt in deze film is

²⁷ *Theirs is the glory*, B.D. Hurst, Verenigd Koninkrijk, 15 augustus 1946, film, 82 minuten.

²⁸ Beevor, *De slag om Arnhem*, 7-8; J. Nichol, T. Rennell, *Arnhem. De strijd om te overleven*, vert. G. J. van den Berg (Amsterdam 2012), 10-18.

²⁹ *Theirs is the glory*, B.D. Hurst.

het ontbreken van de gevechten in Oosterbeek. Alleen het Britse hoofdkwartier in Hotel Hartenstein en het huis van Kate ter Horst komen aan bod. De functie van de militairen is hier verschillend. Enerzijds heb je de manschappen die lijken te berusten in hun lot. Anderzijds de bevelhebbers en gewondenverzorgers die tegen beter weten in hoopten dat de situatie verbeterde.³⁰ In beide films is de functie van de militairen bij de brug om de heroïek te benadrukken. De militairen in Oosterbeek hebben in beide verhaallijnen een minder heroïsche functie. Zij vochten namelijk tot ze moesten capituleren. Hun functie is dan ook vooral om te laten zien dat ze stand wisten te houden in een uitzichtloze situatie.

De functie van militairen in de films is helder, maar hoe zit dit in de historische literatuur? Een van de eerste historici die een informatief overzicht geeft van de Slag om Arnhem was Theodoor Boeree. Hij roemt in zijn boek *The battle of Arnhem* de strijdlustigheid van de hele Britse 1^e Luchtlandingsdivisie. Hiermee verschilt hij van de twee films, omdat hij juist de militairen roemt die vochten in Oosterbeek. Zij hielden stand, ondanks hun uitzichtloze situatie.³¹ Hiermee is hij de enige historicus uit dit onderzoek waarbij de militairen in Oosterbeek een heroïsche functie hebben. Bij Cornelius Ryan hebben zij dit bijvoorbeeld niet. In zijn boek *A bridge too far* uit 1974 roemt hij het moedige verzet van de mannen bij de brug, terwijl de manschappen in Oosterbeek worden beschreven als 'vuile, asgrauwe mannen'. De nadruk in Oosterbeek ligt op de wanhopige situatie van de Britse parachutisten.³² Dit laatste toont de functie van de militairen in de herinnering aan de Slag om Arnhem aan. De situatie van de militairen bij de brug was zeker niet beter dan die van de mannen in Oosterbeek. Zij leden ook iedere dag grote verliezen en hun situatie werd steeds uitzichtlozer. Toch benadrukt Ryan hun moedige houding, waardoor zij een heroïsche karakter krijgen. Hierdoor benadrukt Ryan ook het wanhopige karakter van de militairen in Oosterbeek.

De functie van militairen in de bovenstaande bronnen past bij het karakter van de geschiedschrijving over de Slag om Arnhem in de eerste decennia na de oorlog. De nadruk werd namelijk gelegd op het heroïsche van de nederlaag. Hier kwam verandering in vanaf de jaren negentig.³³ Dit had invloed op de militaire geschiedschrijving, maar ook op de functie van de militairen. Als we in recente bronnen kijken naar de fragmenten over de beide gevechtslocaties worden de strijdende militairen bij de brug lang niet zo heroïsch getypeerd als in eerdere bronnen. Ze blijven moedig, maar er is ook aandacht voor de ellende van deze militairen en hun uitzichtloze situatie. Zo zeggen Nichol en Rennell dat de stemming van de ingesloten Britten bij de brug te

³⁰ *A bridge too far*, R. Attenborough, Verenigd Koninkrijk/Verenigde Staten, 15 juni 1977, film, 176 minuten.

³¹ Th. Boeree, *The battle of Arnhem* vert. M. Ruys (Oosterbeek 1952), 14-16.

³² C. Ryan, *Een brug te ver*, vert. T. Stam (Bussum, 1974) 240, 395.

³³ Heijden, *Dat nooit meer*, 551-552; Greenacre, *Assessing the reasons*, 283.

vergelijken was met die in Oosterbeek.³⁴ Daarnaast zetten zij zich duidelijk af tegen het heroïsche beeld dat de anderen willen creëren. Zij zeggen daar het volgende over:

“Het is romantische onzin om te denken dat de verdedigers onverschrokken waren. Het geronk van startende dieselmotoren van steeds weer nieuwe Duitse tanks dat aan alle kanten te horen was, was een angstaanjagende aanwijzing van de vuurkracht die verzameld werd om hen te verpletteren.”³⁵

Evenals Nichol en Rennel benadrukt ook Antony Beevor niet het heldhaftige karakter van de strijdende militairen bij de brug. De nadruk ligt op de uitgeputte militairen, die zware verliezen leden en vchten voor wat ze waard waren. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen de situatie bij de brug en die in Oosterbeek, zoals in de eerste decennia na de oorlog werd gedaan.³⁶ De functie die de militairen in de recente bronnen hebben is dan ook vooral het tonen van de verschrikkingen van de oorlog.

2. De gewonden en krijgsgevangenen bij de verkeersbrug in Arnhem

De tweedeling uit de vorige paragraaf heeft invloed op de functie die militairen hebben in de collectieve herinnering. Daarom bekijken we zowel de gewonden en krijgsgevangenen bij de verkeersbrug in Arnhem als die in Oosterbeek. In deze paragraaf staan de groepen bij de brug in Arnhem centraal. Hierbij wordt gekeken naar de aandacht die deze groepen krijgen en welke functie zij hebben in de herinnering.

2.1 De gewonden in het discours van de verkeersbrug

Het Britse aanvalsleger landde op zondag 17 september 1944 in de omgeving van de Ginkelse Heide bij Ede. Via drie routes trokken zij naar Arnhem, maar alleen de meest zuidelijke route bleek succesvol. Deze route werd genomen door het 2de Bataljon. Onder aanvoering van kolonel-luitenant John Frost bereikte zij de verkeersbrug in Arnhem. Zij moesten de brug bezet houden tot de overige troepen hen zouden bereiken. Dit gebeurde niet. Het gevolg was dat de Britse militairen zich na dagenlange gevechten uiteindelijk moesten overgeven. Naast het aantal gesneuvelde militairen raakten er veel gewond. Deze gewonden werden na de Britse capitulatie krijgsgevangenen gemaakt.³⁷

John Frost maakte als bevelhebber van het 2de Bataljon de gevechten bij de brug persoonlijk mee. In zijn memoires *A drop too many* uit 1980 wijdt hij één hoofdstuk aan deze gevechten. Hierbij

³⁴ Nichol, *Arnhem*, 182-183.

³⁵ Ibidem, 182.

³⁶ Beevor, *De slag om Arnhem*, 249-268.

³⁷ Boeree, *Battle of Arnhem*, 3; Strijdbewijs, <http://www.strijdbewijs.nl/market-garden/arnhem.htm> (geraadpleegd 9 maart 2018).

valt op dat hij weinig aandacht heeft voor de gewonden. Ondanks dat er veel gewonden vielen bij de brug, uit Frost in zijn boek alleen zijn zorgen over de medische zorg in de overvolle kelders. Frost raakte zelf ook gewond. Hier vertelt hij uitgebreid over, maar over de andere gewonden zegt hij weinig.³⁸ Dat Frost gewond raakte, komt ook terug in de film *A bridge too far*. In deze film uit 1977 is wel aandacht voor de gewonde militairen, maar alleen als Frost bij de scène betrokken is. In verschillende scènes is te zien dat het aantal gewonden zorgde voor overvolle kelders en gebouwen, maar dan is Frost ook betrokken bij het verhaal.³⁹ In het boek *A bridge too far* van Cornelius Ryan is meer aandacht voor de gewonden bij de brug. Zo schrijft Ryan bijvoorbeeld over de volle kelders met gewonden.⁴⁰ Ook in latere producties is er aandacht voor de gewonden. Zo gaat de Britse historicus Martin Middlebrook in zijn boek in op de gevechten bij de brug en de vele gewonden die er vielen. Toch was dit niet altijd vanzelfsprekend. De film *Theirs is the glory* besteedt namelijk welgeteld een paar seconden aan de gewonden. In een flits zie je een kelder vol gewonden, maar meer ook niet. Ook Boeree heeft geen aandacht voor deze groep.⁴¹

Er is dus in de meeste gevallen aandacht voor de gewonde Britten, maar wat is hun functie in de collectieve herinnering? In bronnen als *Theirs is the glory* en de memoires van Frost lijkt er geen functie te zijn voor gewonden. Dit kan erop wijzen dat gewonden niet heldhaftig genoeg zijn om bij stil te staan, omdat de verloren strijd herinnerd moest worden als een heroïsche nederlaag. In zowel het boek als de verfilming van *A bridge too far* wordt deze heroïek uitgebreid ingezet. In de film zie je tijdens de gevechtsscènes dat gewonde militairen, met het verband om allerlei ledematen, doorvechten om de zoveelste Duitse tegenaanval af te slaan.⁴² Ryan beschrijft in zijn boek een soortgelijke situatie: “Velen waren gewond, hongerig en koud. Ze zouden de medische- en bevoorradingsproblemen van overste Frosts groep nog vergroten. Maar in deze uren waren ze trots en vol goede moed, ondanks ontberingen en verwondingen.”⁴³ Hierin ligt de nadruk ook op de heroïsche houding van de gewonden.

Evenals we in de eerste paragraaf constateerden, komt er vanaf de jaren negentig een verandering in de geschiedschrijving over de Slag om Arnhem. Zo ook in de functie van gewonden. Middlebrook publiceerde zijn onderzoek in 1994. Hierin benadrukt hij niet de heldhaftigheid, zoals dat in eerdere bronnen wel werd gedaan. Hij probeert de ernst van de situatie duidelijk te maken. Volgens hem lagen er in één kelder ruim 100 tot 150 mannen gewond en er waren slechts twee

³⁸ J. Frost, *A drop too many* (Londen 1980), 226-231.

³⁹ *A bridge too far*, R. Attenborough.

⁴⁰ Ryan, *Brug te ver*, 243-244.

⁴¹ *Theirs is the glory*, B.D. Hurst.

⁴² *A Bridge too far*, R. Attenborough.

⁴³ Ryan, *Brug te ver*, 245.

doctoren om de gewonden te verzorgen.⁴⁴ Ook Nichol en Rennell leggen de nadruk op de ernst van de situatie. Bij hen staat vooral de pijn en het menselijke leed van de gewonden centraal.⁴⁵

2.2 De krijgsgevangenen in het discours van de verkeersbrug

Het Britse verzet bij de brug werd steeds minder en uiteindelijk viel het doek voor het 2de Bataljon op donderdag 21 september. De vele gewonden, het medische personeel en de mannen die niet konden ontsnappen gaven zich over en werden krijgsgevangenen.

Een van deze krijgsgevangenen was de bevelhebber van het 2de Bataljon, John Frost. Hij schrijft in zijn persoonlijke herinneringen over het moment dat de Britten overgaven aan de Duitsers. Hierbij heeft hij aandacht voor krijgsgevangenen, maar vooral omdat hij er zelf een van is.⁴⁶ Robert Urquhart, de bevelhebber van de 1^e Luchtlandingsdivisie, wist wel te ontsnappen aan de Duitsers. Evenals Frost heeft Urquhart aandacht voor krijgsgevangenen, deze aandacht is echter minimaal.⁴⁷ Hierdoor lijkt het voor de directe betrokkenen geen noodzaak om te schrijven over de krijgsgevangenen. Toch is dit meer dan in de film *Theirs is the glory* uit 1946 en het boek van Boeree uit 1952, want hierin is totaal geen aandacht voor de krijgsgevangenen. Wanneer de gevechten bij de brug in de film zijn afgelopen, wordt bijvoorbeeld direct overgegaan op de strijd in Oosterbeek.⁴⁸

In het boek en de verfilming van *A bridge too far* uit de jaren zeventig is wel aandacht voor de krijgsgevangenen, maar ook deze bijdrage is minimaal te noemen. Ryan noemt in zijn boek hoe enkele sleutelfiguren uit zijn verhaal gevangen werden genomen. De film van Attenborough richt zich voornamelijk op de overgave van John Frost.⁴⁹ Als we dit vergelijken met de aandacht die gewonden kregen in de vorige paragraaf, dan valt op dat er in de eerste decennia na de oorlog nóg minder aandacht is voor de krijgsgevangenen bij de brug. Het is goed mogelijk dat krijgsgevangenen niet passen binnen het plaatje van een heroïsche nederlaag.

Binnen deze groep is er nog een opvallend verschil met de gewonden bij de brug. De Britse historicus Middlebrook was een van de eerste historici is die uitgebreid aandacht had voor de gewonden. Dat heeft hij niet voor de krijgsgevangenen. De bijdrage deze groep aan zijn verhaal is evenals in de eerder besproken werken minimaal. Het lijkt erop dat de grotere aandacht voor krijgsgevangenen pas iets is van het afgelopen decennium. Nichol en Rennell hebben namelijk wel uitgebreid aandacht voor de krijgsgevangenen. Zij beschrijven ook hoe het hen verging nadat zij zich overgaven.⁵⁰ Ook de Britse historicus Chris Brown heeft in zijn boek *Arnhem, nine days of battle*

⁴⁴ M. Middlebrook, *Arnhem. Ooggetuigenverslagen van de slag om Arnhem* vert. J. Bruin (Baarn 1994), 301.

⁴⁵ Nichol, *Arnhem*, 205-206.

⁴⁶ Frost, *A drop too many*, 231-233.

⁴⁷ Urquhart, *Generaal van Arnhem*, 261-262.

⁴⁸ *Theirs is the glory*, B.D. Hurst; Boeree, *Battle of Arnhem*, 2-16.

⁴⁹ *A bridge too far*, R. Attenborough.

⁵⁰ Nichol, *Arnhem*, 207.

aandacht voor de krijgsgevangenen en volgt hen ook nadat zij capituleerden.⁵¹ In navolging van deze historici besteedt ook Beevor in zijn nieuwe boek aandacht aan de krijgsgevangenen.⁵²

Er is dus in de meeste gevallen wel aandacht voor de krijgsgevangenen, maar pas in de laatste jaren speelt deze groep echt een grote rol in de verhalen over de Slag om Arnhem. Nu rest nog de vraag wat hun functie is in de collectieve herinnering. In het bronmateriaal van Boeree en Hurst is er geen aandacht voor de krijgsgevangenen. Hierdoor hebben zij op het eerste oog geen functie. Toch zou je kunnen zeggen dat het ontbreken van krijgsgevangenen in het verhaal ook een functie is, omdat het publiek hierdoor geen beeld krijgt van dit aspect van de Slag om Arnhem. Dit kan komen, omdat krijgsgevangenen niet heroïsch genoeg zijn.

In de rest van de bronnen is er wél aandacht voor de krijgsgevangenen, al zit er veel verschil in de mate van aandacht. In de persoonlijke herinneringen van Frost en Urquhart ligt de focus vooral op het heroïsche aspect van de krijgsgevangenen. Frost roemt vooral de strijdlust en het doorzettingsvermogen van zijn mannen. Helaas zijn zij er deze keer niet in geslaagd hun opdracht te voltooien.⁵³ Urquhart heeft het net als Frost over de moedige houding van de krijgsgevangenen, die trots afmarcheerden. In Urquharts woorden: “mensen die van dit vreemde schouwspel getuige zijn geweest, vertelden later dat deze mannen de indruk wekten onoverwinnelijk te zijn, en dat het in feite een soort overwinningssparade was.”⁵⁴ In beide gevallen is de functie van de krijgsgevangenen duidelijk. Ze geven de nederlaag namelijk een heldhaftig tintje. Iets wat in de eerste decennia na de oorlog gebruikelijk was. Dit is ook te zien in beide varianten van *A bridge too far*. Hierin ligt de nadruk vooral op de omgang met de Duitsers. De film focust zich op de conversatie tussen Frost en de Duitse generaal Bittrich. De Duitser geeft te kennen dat de Britten waardige tegenstanders waren. Ook Frost zelf laat dit in zijn memoires doorschemeren.⁵⁵

Dit heroïsche karakter neemt flink af vanaf de jaren negentig. In de recentere bronnen lijkt het discours realistischer en menselijker te worden. Dit is duidelijk te zien in de functie van de krijgsgevangenen in het volgende citaat:

“De Duitsers, nog nerveuzer dan daarvoor, brachten hun gevangenen bijeen. Sommige soldaten van de zegevierende partij gedroegen zich zonder meer netjes en deelden koffie en voedsel uit. Een van hen gaf Sims een stuk worst en wat biscuit uit zijn eigen rantsoen.”⁵⁶

⁵¹ C. Brown, *Arnhem, Nine days of Battle* (Stroud 2014), 167-172.

⁵² Beevor, *De slag om Arnhem*, 249-258.

⁵³ Frost, *A drop too many*, 231-233.

⁵⁴ Urquhart, *Generaal van Arnhem*, 261-262.

⁵⁵ *A bridge too far*, R. Attenborough; Frost, *A drop too many*, 231.

⁵⁶ Nichol, *Arnhem*, 207.

Dat deze beschrijving van Nichol en Rennell geen uitzondering op de regel is, bewijst Brown. Hij beschrijft evenals zijn collega's uitvoerig de situatie van de Britse militair Sims en de Britse krijgsgevangenen.⁵⁷

Uit deze paragraaf blijkt dat de aandacht voor gewonden en krijgsgevangenen bij de verkeersbrug in Arnhem door de tijd heen is veranderd. In het bronmateriaal uit de eerste jaren na de oorlog is er geen aandacht voor deze groepen. Er kwam in de loop der jaren wel aandacht voor deze groepen. In het begin was dit vooral als het binnen het verhaal over bevelhebbers ging. Vanaf de jaren negentig krijgen zij eigenlijk volop aandacht in de verhalen. Dit had effect op hun functie in het discours. In de eerste decennia na de oorlog kregen deze groepen een heroïsch karakter, waardoor ze de heroïek van de nederlaag benadrukken. Hier kwam vanaf de jaren negentig verandering in. Toen kwam de nadruk te liggen op de realiteit van de oorlog en hadden deze groepen ook niet langer meer een heldhaftige functie. Dit klinkt allemaal mooi, maar hoe ziet dit er in de praktijk uit? Om dit inzichtelijk te maken, wordt er een anekdote uit de persoonlijke herinneringen van John Frost vergeleken met de historische literatuur van Beevor. Frost beschrijft hierin hoe zij zich overgaven aan de Duitsers en hoe er werd omgegaan met de gewonden. Beevor gebruikt deze herinnering ook, maar hierin veranderd duidelijk de functie van de Britse gewonde krijgsgevangenen. Frost schrijft hier het volgende over:

“Both sides laboured together to bring the wounded out and I saw that the Germans were driving off in our jeeps full of bandaged men.

In dit fragment lijkt het alsof de Britten zich overgaven en vervolgens de gewonden vervoerden alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. Frost wekt de suggestie dat hij rustig toekeek en ondertussen een morfine injectie kreeg. Uit de beschrijving van Beevor blijkt dat het allemaal niet zo ‘gewoon’ was als Frost doet vermoeden. Hij beschrijft deze situatie als volgt:

“Een Duitse officier in een zware overjas met een stalen helm op betrad de kelder met een MP-40 machinepistool. Hij nam het vreselijke tafereel in zich op en zei tegen de mannen die hem waren gevolgd dat ze de gewonden naar buiten moesten helpen. Zowel de Duitsers als de Britten droegen hen naar buiten voor ze zouden verbranden.⁵⁸

Uit de beschrijving van Beevor blijkt hoe ernstig de situatie daadwerkelijk was. De gewonden in zijn fragment moesten worden gered, anders zouden zij verbranden. In de beschrijving van Frost komt de

⁵⁷ C. Brown, *Arnhem*, 167-172.

⁵⁸ Beevor, *De slag om Arnhem*, 251.

ernst van deze situatie totaal niet voor. Hierin lijkt het alsof de Britten zich overgeven en vervolgens hun gewonde kameraden helpen om uit de huizen te komen.

3. Rol van gewonden en krijgsgevangenen in Oosterbeek.

Uit de eerste paragraaf blijkt dat er een tweedeling is in het discours van de Slag om Arnhem. Dit heeft ook invloed op de functie die militairen hebben in de collectieve herinnering aan de slag. In de volgende paragraaf wordt er daarom gekeken naar de gewonden en krijgsgevangenen in Oosterbeek. Hierbij wordt er gekeken naar de aandacht die deze groepen krijgen en welke functie zij hebben in de herinnering.

3.1 De gewonden in het discours van Oosterbeek.

De rest van de 1^e Luchtlandingsbrigade kreeg ook te maken met zware verliezen. Het lukte hen niet om het 2de Bataljon van Frost te bereiken en na dagen van zware gevechten werd er besloten om te hergroeperen in Oosterbeek. De gevechten begonnen hun tol te eisen en het aantal gewonden was hoog. In Oosterbeek waren verschillende militaire noodhospitalen ingericht om dit grote aantal gewonden te behandelen.⁵⁹

Van de auteurs die hun persoonlijke herinneringen publiceerden waren er vier direct betrokken bij de verzorging van de gewonden in Oosterbeek. In de bronnen van Mawson en de drie Nederlandse vrouwen is er dan ook veel aandacht voor de gewonde militairen, maar krijgt deze groep ook aandacht in de bronnen die niet zijn gericht op de verzorging van gewonden? In *Theirs is the glory* krijgen zij meer aandacht dan de gewonden bij de brug. In deze film zijn de gewonden te zien in militaire hospitalen als Hotel de Tafelberg en het huis van Kate ter Horst in Oosterbeek.⁶⁰ In de film *A bridge too far* is dit heel anders. Hierin is er alleen aandacht voor de gewonden in het huis van Kate ter Horst. De grotere en bovendien vollere militaire hospitalen worden compleet genegeerd en daarmee ook een groot deel van de gewonden. Dit is vreemd, aangezien Ryan in het boek *A bridge too far* wel aandacht heeft voor deze gewonden en de verzorging door de Nederlandse vrouwen.⁶¹ Ook in de recentere bronnen is er aandacht voor de gewonden. Naast Middlebrook en het duo Nichol en Rennell wordt er ook in het boek van Beevor aandacht geschonken aan de gewonden. Zo gaat Beevor in op de situaties bij de verschillende noodhospitalen.⁶² In de bronnen is er dus eigenlijk al direct na de Tweede Wereldoorlog aandacht voor de gewonde Britten in Oosterbeek.

In de vorige paragraaf zagen we dat er eigenlijk pas vanaf de jaren negentig veel aandacht komt voor de gewonden bij de verkeersbrug in Arnhem. Waarom krijgen gewonden in Oosterbeek

⁵⁹ Ryan, *Brug te ver*, 393-398; S. Mawson, *Dokter in Arnhem. Vechten voor mensenlevens* vert. T. Gaasbeek (Amersfoort 2011), 128-129.

⁶⁰ *Theirs is the glory*, B.D. Hurst.

⁶¹ Ryan, *Brug te ver*, 483; *A bridge too far*, R. Attenborough.

⁶² Beevor, *De slag om Arnhem*, 263-264.

dan wel zoveel aandacht? De reden hiervan zit in de functie die gewonden hebben. Om te beginnen kijken we naar *Theirs is the glory*. De gewonden bij de brug krijgen in deze film geen aandacht, omdat dit vermoedelijk niet heroïsch genoeg was. De gewonden in Oosterbeek krijgen wel aandacht, omdat zij zich bevonden in erbarmelijke omstandigheden. De nadruk ligt hierbij op het heroïsche optreden van de artsen en verplegers die streden om de gewonden te redden. Daarnaast waren het ook de gewonden die moedig stand hielden onder deze omstandigheden. Dit geeft de situatie een heroïsch karakter. Deze heroïek komt ook aan bod in de persoonlijke herinneringen van de gewondenverzorgers. De Britse kapitein Stuart Mawson beschrijft de gewonden vaak als moedige mannen die lijken te berusten in hun lot.⁶³ Ook de Oosterbeekse vrouwen Anje van Maanen en Hendrika van der Vlist benadrukken het moedige karakter van de gewonden. Beiden hielpen bij het verplegen van de gewonden. Van Maanen in Hotel de Tafelberg en Van der Vlist in Hotel Schoonoord. Hierbij leggen zij de nadruk op de moedige Britse gewonden en de laffe Duitsers.⁶⁴

Tot nu toe zien we de tendens dat vanaf de jaren negentig de functie van militairen verandert en daarmee ook die van gewonden en krijgsgevangenen. Dit geldt ook voor de gewonden in Oosterbeek. In plaats van de moedige en daarmee heroïsche houding van de gewonden komt de nadruk te liggen op de pijn en angst van de gewonden. Nichol en Rennell tonen dit onder meer in het volgende fragment: “Van daaruit bracht hij een zwaargewonde luitenant, bij wie het vlees van zijn linkerarm door machinegeweervuur tot op het bot was weggereten, naar een verbandplaats.”⁶⁵ Het geromantiseerde beeld van moedige gewonden wordt ook door Beevor onderuitgehaald:

“Een zenuwinstorting als gevolg van oorlogsneurose kon diverse vreemde gedragsvormen veroorzaken. Een man, die fysiek nauwelijks iets mankeerde, trok al zijn kleren uit en liep door het vertrek terwijl hij een pompende beweging met zijn armen maakte en locomotief geluiden uitstootte.”⁶⁶

Deze omschrijving van een militair in Hotel Schoonoord laat de harde waarheid van oorlog zien. Dit is een totaal andere omschrijving dan in de eerste decennia na de oorlog. De functie van gewonden vanaf de jaren negentig is om de afschuwelijke realiteit van de oorlog te tonen.

3.2 De krijgsgevangenen in het discours van Oosterbeek.

De Britse 1^e Luchtlandingsdivisie kon uiteindelijk ook geen standhouden in Oosterbeek. Er werd besloten om de militairen die nog konden lopen te evacueren naar het al bevrijdde Driel, aan de overkant van de Rijn. De gewonden en het medische personeel bleven achter. Zij werden, evenals

⁶³ Mawson, *Dokter in Arnhem*, 134-136.

⁶⁴ A. van Maanen, *Noodhospitaal de Tafelberg. Dagboek Oosterbeek 17-25 september 1944* (Oosterbeek 2015), 54; H. van der Vlist, *Die dag in september. Dagboek september 1944 – mei 1945* (Weesp 1975), 59-60.

⁶⁵ Nichol, *Arnhem*, 225.

⁶⁶ Beevor, *De slag om Arnhem*, 264-265.

hun lotgenoten bij de brug, krijgsgevangenen.

Een van deze krijgsgevangenen was de Britse kapitein Stuart Mawson. Hij behoorde immers tot het medische personeel. In zijn memoires heeft hij daarom aandacht voor de krijgsgevangenen en hun lot.⁶⁷ Ook de Van Maanen, Van der Vlist en Ter Horst maakten het gevangen nemen van de Britse gewonden van dichtbij mee. Zij hebben evenals Mawson veel aandacht voor de krijgsgevangenen.⁶⁸ Toch is het niet vanzelfsprekend dat de krijgsgevangenen in Oosterbeek aandacht krijgen. De krijgsgevangenen komen bijvoorbeeld niet voor in de film *Theirs is the glory*.⁶⁹ Ook Boeree rept met geen woord over de krijgsgevangenen.⁷⁰ Waar Robert Urquhart wel aandacht had voor de krijgsgevangenen bij de brug is dit amper het geval in Oosterbeek. Hij behoorde zelf tot degene die succesvol naar Driel wisten te ontsnappen, maar noemt de krijgsgevangenen in Oosterbeek slechts in een paar zinnen.⁷¹ Ook Cornelius Ryan heeft het slechts kort over de krijgsgevangenen, terwijl er in de film *A bridge too far* juist langer aandacht is voor de krijgsgevangenen. Hier wordt er in één scène uitgebreid stilgestaan bij gevangenen voor Hotel Hartenstein.⁷²

In de voorgaande subparagrafen zien we dat er vanaf de jaren negentig een duidelijke ommekeer komt in de aandacht voor de gewonden en krijgsgevangenen. Dat is bij de krijgsgevangenen in Oosterbeek niet het geval. Historici als Middlebrook en Brown schenken bijvoorbeeld amper aandacht aan deze Britse krijgsgevangenen. Zij hebben wel uitgebreid aandacht voor de aftocht van Urquhart en de overlevenden, maar de krijgsgevangenen komen amper aan bod.⁷³ Dit is ander in de boeken van zowel Nichol en Rennel als die van Beevor. Zij hebben wel aandacht voor de krijgsgevangenen. Zo wijden Nichol en Rennel één heel hoofdstuk aan de krijgsgevangenen. Hierin gaan ze uitvoerig in op de situatie van deze krijgsgevangenen, ook in de periode na de Slag om Arnhem. Beevor doet hetzelfde. Ook hij focust zich niet alleen op het feit dat de Britten gevangen werden genomen.⁷⁴

Evenals bij de krijgsgevangenen bij de verkeersbrug in Arnhem zien we dat bepaalde bronnen geen aandacht hebben voor de gevangenen in Oosterbeek. Ook hier is het ontbreken van de groep in het discours juist de functie. Het feit dat een groot aantal Britse militairen eindigde als krijgsgevangenen draagt niet bij aan de beeldvorming van een heroïsche nederlaag. Wanneer er wel

⁶⁷ Mawson, *Dokter in Arnhem*, 203-221.

⁶⁸ Vlist, *Dag in september*, 97-132; Maanen, *De Tafelberg*, 72-74; K.A. ter Horst-Arriëns, *Cloud over Arnhem. Oosterbeek – september 1944* vert. J. Arriëns (Oosterbeek 2009), 70-75.

⁶⁹ *Theirs is the glory*, B.D. Hurst.

⁷⁰ Boeree, *Battle of Arnhem*, 2-16.

⁷¹ Urquhart, *Generaal van Arnhem*, 247.

⁷² Ryan, *Brug te ver*, 481-482; *A bridge too far*, R. Attenborough

⁷³ Middlebrook, *Arnhem*, 427.

⁷⁴ Nichol, *Arnhem*, 318-335.

aandacht is voor de krijgsgevangenen dan ligt de nadruk veelal op hun heldhaftigheid, waardoor zij wél bijdragen aan het beeld van een heroïsche nederlaag. Ook in het verhaal van de Oosterbeekse Kate ter Horst krijgen de Britse krijgsgevangenen een heroïsch karakter. Zij zegt het volgende: “Then I go indoors to take leave of our Airborne friends, who are now prisoners-of-war. We whisper good wishes to each other: ‘The great Army will be here in a week’s time!’.”⁷⁵ Vervolgens benadrukt ze dat het moraal van de Britten nog steeds erg hoog was. De krijgsgevangenen krijgen hierdoor een heroïsch karakter, omdat zij nog steeds geloven dat het allemaal goed zal aflopen. Dit karakter wordt ook benadrukt door zowel het boek als de verfilming van *A bridge too far*. In de film van Attenborough wachten de achtergebleven militairen rustig op hetgeen ze te wachten staat. Ondertussen neuriën zij wat liedjes. Dit zorgt voor een soort eenheidsgevoel. Hierdoor ontstaat het beeld dat de krijgsgevangenen het hoofd niet buigen voor de Duitsers.⁷⁶

Waar de aandacht voor krijgsgevangenen niet veranderde vanaf de jaren negentig doet de functie van deze groep dat wel. De auteurs die wél aandacht hebben voor de krijgsgevangenen benadrukken niet langer het heroïsche karakter van deze groep. Hier zien we dat de tendens uit de vorige paragrafen doorzet, namelijk dat de nadruk komt te liggen op de gruwelijkheid van de oorlog. Middlebrook heeft in zijn onderzoek niet veel aandacht voor deze groep. De keer dat hij wel aandacht heeft voor de krijgsgevangenen benadrukt hoe vreselijk de toestand was van de militairen die zich overgaven:

“Daarentegen bericht een sergeant over mannen die zich in kelders hadden verstopt en niet langer meevochten. Hij probeerde ze voor vertrek ‘naar buiten te schreeuwen’, maar ze waren te moe om weg te trekken of konden de gevaren van de evacuatie niet aan. Bijna al deze mannen werden de volgende ochtend krijgsgevangen gemaakt.”⁷⁷

Hiermee doorbreekt Middlebrook het beeld dat de krijgsgevangenen het nog wilde opnemen tegen de Duitsers. Volgens hem waren ze gewoon te uitgeput om nog verder te vechten. Wederom wordt het heroïsche karakter vervangen door de realiteit van de oorlog. Ook Nichol en Rennell doorbreken het geromantiseerde beeld uit eerdere bronnen. Zij zeggen namelijk dat het moedige en onverzettelijke plaats maakte voor berusting in hun lot. Daarnaast hadden de krijgsgevangenen spijt van alle ellende die zij de Oosterbeekse bevolking hadden bezorgd.⁷⁸

Uit deze paragraaf blijkt dat er door de tijd heen altijd aandacht is voor de gewonden in Oosterbeek. Ook de krijgsgevangenen krijgen in het merendeel van de bronnen aandacht. De functie

⁷⁵ Horst-Arriëns, *Cloud over Arnhem*, 72.

⁷⁶ *A bridge too far*, R. Attenborough.

⁷⁷ Middlebrook, *Arnhem*, 427.

⁷⁸ Nichol, *Arnhem*, 318-335.

die zij hebben in het discours is helder. In de eerste decennia na de oorlog hebben deze groepen een heroïsch karakter, waardoor ze de heroïek van de nederlaag benadrukken. Hier kwam vanaf de jaren negentig verandering in. Toen kwam de nadruk te liggen op de realiteit van de oorlog en hebben deze groepen ook niet langer meer een heldhaftige functie. Dit klinkt allemaal mooi, maar hoe ziet dit er in de praktijk uit? Om dit inzichtelijk te maken vergelijk ik een anekdote uit de persoonlijke herinneringen van Anje van Maanen met de historische literatuur van Nichol en Rennell. Hierin wordt deze herinnering namelijk ook gebruikt, maar veranderd duidelijk de functie van de gewonde Brit. Van Maanen schrijft hier het volgende over:

“Bij Jimmy ga ik ook een praatje maken. Beide handen zijn afgeschoten en ik moet hem helpen een sigaret te roken. We praten over boeken, over Engeland, over zijn home. Dan ga ik in de ernstige ziekenzaal nog even kijken en hoor de gehate stem van een mof die allerlei praatjes heeft en z’n pijn tegen iedereen uitkraamt. Wat zijn het toch een misselijke, bange, slappe kerels. Nu, dán onze Airbornes!!”⁷⁹

In deze anekdote zijn de handen van de Britse militair zijn eraf geschoten, maar hij klaagt niet. De Duitse militair doet dit wel en Van Maanen noemt hem daarom een bange en slappe kerel. Hiermee benadrukt zij het moedige karakter van de Britse militair, omdat deze niet klaagt ondanks de zware verwondingen. Dit draagt bij aan het heroïsche karakter van de Slag om Arnhem in de collectieve herinnering.

Nichol en Rennell maken in hun boek ook gebruik van deze herinnering. Zij doen dit als volgt: “Ik ga naar een Tommy die beide handen kwijt is en ik help hem bij het roken van een sigaret. We praten over boeken, Engeland en zijn familie thuis, en even zijn we weg uit deze hel.”⁸⁰ De Britse historici hebben de gewonde Duitser weggelaten, waardoor het heroïsche karakter van de Brit is verdwenen. Zij voegen toe dat Van Maanen en de ‘Tommy’ even weg zijn uit de hel van het slagveld. Hiermee verandert de functie, omdat de gewonde Brit in deze versie de gruwelijke realiteit van de oorlog toont. Zijn handen zijn afgeschoten en door een praatje is hij weg uit de hel.

⁷⁹ Maanen, *Noodhospitaal de Tafelberg*, 54.

⁸⁰ Nichol, *Arnhem*, 277.

Conclusie

In dit bachelorwerkstuk ligt de focus op de veranderingen in de aandacht die militairen krijgen in de verhalen over de Slag om Arnhem en de functie die zij hebben binnen het discours. De groep militairen is te groot voor een kleinschalig onderzoek. Daarom is gekeken naar de Britse gewonden en krijgsgevangenen. In dit werkstuk is gepoogd om een antwoord te geven op de vraag hoe en waarom de aandacht voor Britse gewonden en krijgsgevangenen en hun functie in de collectieve herinnering aan de Slag om Arnhem in Nederland en Groot-Brittannië is veranderd tussen 1945 en nu. Hierbij is allereerst gekeken wat de Slag om Arnhem is en wat hierin überhaupt de functie van militairen is. Daarna is gekeken naar de aandacht voor gewonden en krijgsgevangenen en hun functie.

De Slag om Arnhem werden gevoerd door de Britse 1^e Luchtlandingsdivisie als onderdeel van de geallieerde operatie Market Garden. In de verhalen over deze gevechten in Arnhem en Oosterbeek is er een duidelijke tweedeling. Enerzijds heb je de gevechten bij de verkeersbrug over de Rijn in Arnhem, anderzijds de verdediging van Oosterbeek. Dit heeft gevolgen voor de functie van militairen. Bij de brug benadrukken zij de heroïek van de Britten en in Oosterbeek benadrukken zij standvastigheid, maar ook de berusting in het naderende einde.

In het geval van de gewonden en krijgsgevangenen bij de verkeersbrug in Arnhem is vlak na de oorlog nauwelijks aandacht voor deze groepen. In de loop der jaren komt er meer aandacht, maar dit is meestal pas als John Frost in het verhaal voorkomt. Vanaf de jaren negentig komt er steeds meer aandacht voor deze groepen. De functie van de gewonden en krijgsgevangenen bij de verkeersbrug is in de eerste decennia het benadrukken van de heroïsche strijd. De Britten vochten moedig door en zeurden niet als ze gewond raakten of gevangen werden genomen. Vanaf de jaren negentig benadrukken zij de gruwelen van de oorlog en wordt het verhaal realistischer. Deze veranderde functie is gelijk bij deze groepen in Oosterbeek. Tot de jaren negentig zijn ze vooral moedig en daarna benadrukken zij de ernst van de situatie. Het grote verschil is dat er al direct na de oorlog aandacht is voor deze gewonden en krijgsgevangenen, doordat er veel gepubliceerde persoonlijke getuigenissen schreven over de gewondenverzorging in Oosterbeek. Het tweede verschil is dat er ook in recentere literatuur niet altijd aandacht was voor deze groepen.

Concluderend kunnen we zeggen dat er in de eerste jaren na de oorlog vooral aandacht voor deze groepen was in de gepubliceerde persoonlijke herinneringen. In de historische literatuur en de films kwam de aandacht voor deze groepen pas later op gang. In de eerste decennia na de oorlog was er vooral aandacht voor deze groepen als sleutelfiguren, zoals John Frost, betrokken waren bij het verhaal. Als zij aandacht kregen benadrukten zij vooral de heroïek. De reden hiervoor was dat de Slag om Arnhem in deze decennia werd gezien als heroïsche nederlaag. Om dit te benadrukken was er geen ruimte voor andere geluiden. Vanaf de jaren negentig veranderde dit. Er kwam meer

aandacht voor deze groepen en ook de functie veranderde. In plaats van de heroïek te benadrukken kwam de nadruk te liggen op de angst en het leed van de gewonden en krijgsgevangenen.

Deze ontwikkelingen passen in het beeld dat Antony Beevor schetste tijdens de promotie van zijn nieuwste boek. Hierin zegt hij dat in de eerste decennia na de oorlog vooral het geromantiseerde verhaal werd verteld. Dit klopt, maar uit dit onderzoek blijkt dat de functie van militairen al langere tijd is veranderd. Beevor is dus niet de eerste historicus die afstapt van het heroïsche verhaal van de Slag om Arnhem. Deze manier van geschiedschrijving werd al eerder gebruikt en daarmee veranderde ook de functie van militairen in de collectieve herinnering. Dit strookt met de onderzoeken van Chris van der Heijden en John Huthcinson. Van der Heijden zegt namelijk dat de militaire geschiedschrijving veranderde vanaf de jaren negentig. Eerst waren het heldhaftige mannenverhalen, daarna kwam er aandacht voor de pijn en angst van de individuele soldaat. Huthcinson zegt dat er na de Koude Oorlog aandacht kwam voor andere aspecten van de oorlog en niet langer de heroïek centraal stond. De heroïsche nederlaag, zoals John Greenacre de Slag om Arnhem noemde, hoefde dus niet meer benadrukt te worden.

Dit is een kleinschalig onderzoek, maar door het onderzoek naar de aandacht voor Britse gewonden en krijgsgevangenen blijkt dat de functie van deze militairen in de collectieve herinnering niet zo statisch is als de wetenschappelijke literatuur doet vermoeden. In een vervolgonderzoek kan daarom worden gekeken of dit ook geldt voor de herinnering aan militairen tijdens andere operaties uit de Tweede Wereldoorlog. Ook kunnen historici alsnog naar de Slag om Arnhem kijken. Hierin zouden zij kunnen inzoomen op een specifiek regiment of uitzoomen naar alle militairen. Eenzelfde onderzoek kan ook gedaan worden voor niet-militaire groepen, zoals de burgerbevolking.

Bibliografie

Primaire literatuur

- Beevor, A., *De slag om Arnhem*, vert. B. Fontijn, W. van Paassen, P. de Smit (Amsterdam 2018).
- Boeree, Th., *The battle of Arnhem*, vert. M. Ruys (Arnhem 1952).
- Brown, C., *Arnhem. Nine days of Battle* (Stroud 2014).
- Frost, J., *A drop too many* (Londen 1980).
- Horst-Arriëns, K. ter, *Cloud over Arnhem. Oosterbeek- september 1944*, vert. J. ter Horst (Oosterbeek 2009).
- Maanen, A. van, *Noodhospitaal de Tafelberg. Dagboek Oosterbeek 17-25 september 1944* (Oosterbeek 2015).
- Mawson, S. *Dokter in Arnhem. Vechten voor mensenlevens*, vert. T. Gaasbeek (Amersfoort 2011)
- Middlebrook, M., *Arnhem. Ooggetuigenverslagen van de Slag om Arnhem 17-26 september 1944*, vert. J. Bruin (Baarn 1994).
- Nichol, J., Rennell, T., *Arnhem. De strijd om te overleven*, vert. G. J. van den Berg (Amsterdam 2012).
- Ryan, C., *Een brug te ver*, vert. T. Stam (Bussum 1974).
- Urquhart, R., *Generaal van Arnhem*, vert. G.J. van den Berg (Amsterdam 2012).
- Vlist, H. van der, *Die dag in september. Dagboek september 1944 – mei 1945* (Weesp 1974).

Secundaire literatuur

- Ashplant, T.G., Dawson, G., Roper, M., *The politics of war memory and commemoration* (Londen 2000).
- Ginkel, R. van, *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland* (Amsterdam 2011).
- Ginkel, R. van, 'De dodenakker van de 'Duivelsberg'. Symboliek, ritueel en ideologie rond een herdenkingsplaats' in: F. van Vree, R. van der Laarse eds., *De dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009).
- Greenacre, J.W., 'Assessing the reasons for failure: 1st British Airborne Division signal communications during operation 'Market Garden', *Defence studies* 4:3 (2004).
- Heijden, C. van der, *Dat nooit meer. De nasleep van de Tweede Wereldoorlog in Nederland* (Amsterdam/Antwerpen 2011).
- Hutchinson, J., 'Public ritual and remembrance: beyond the nation-state?' in: S. Scheipers, *Heroism and the changing character of war* (Londen 2014).
- Kolen, J., Krieken, R. van, Wijdeveld, M., 'Topografie van de herinnering. De performance van de oorlog in het landschap en de stedelijke ruimte' in: F. van Vree, R. van der Laarse eds., *De dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009).

- Kolen, J., Krieken, R. van, 'Arnhem', in: M. de Keizer, M. Plomp eds., *Een open zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren* (Amsterdam 2010).
- Noakes, L., *War and the British. Gender, memory and national identity* (Londen, 1998).
- Raaijmakers, I., *De stilte en de storm. 4 en 5 mei sinds 1945* (Amsterdam 2017)
- Reijt, M. van de, *Zestig jaar herrie om twee minuten stilte. Hoe wij steeds meer doden gingen herdenken* (Amsterdam 2010).
- Schaffer, G., 'Een angstvallig gekoesterde overwinning. De herdenking van de oorlog in Groot-Brittannië sinds 1945', vert. T. Brouwers, in: F. van Vree, R. van der Laarse eds., *De dynamiek van herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009).
- Vree, F. van, 'De dynamiek van de herinnering. Nederland in een internationale context' in: F. van Vree, R. van der Laarse, *De dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009).
- Vree, F. van, Laarse, R. van der, 'Ter inleiding' in: Idem, *De dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009a).

Websites

- Arnhem, <http://www.arneym.nl/canonarnhem1900heden/slagarnhem/index.html>.
- Boomgeschiedenis, <https://www.boomgeschiedenis.nl/uitgelicht/militaire-geschiedenis>.
- Liberation Route Europa, https://liberationroute.nl/nederland/verhaallijn/operation-market-garden?gclid=CjwKCAiApdPRBRAdEiwA84bo3_wVYIpcZ4qwkc908zvMIlJA8JdZ1tBJNjAcm5S_reCJUjHy86ZJPBoCA1kQAvD_BwE.
- Historien, <http://www.historien.nl/market-garden-begint-17-09/>.
- NRC-Handelsblad, <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/05/24/market-garden-was-gewoon-een-slecht-plan-a1604133>.
- Strijdbewijs, <http://www.strijdbewijs.nl/market-garden/arnhem.htm>
- The Pegasus Archive – The battle of Arnhem archive, www.pegasusarchive.org/arnhem/frames/htm.
- Weg naar de bevrijding, <http://www.wegnaardebevrijding.nl/verhalen/market-garden>.

Beeldmateriaal

Films

- *A bridge too far*, R. Attenborough, Verenigd Koninkrijk/Verenigde Staten, 15 juni 1977, film, 176 minuten.
- *Theirs is the glory*, B.D. Hurst, Verenigd Koninkrijk, 15 augustus 1946, film, 82 minuten.

Afbeelding

- Arnhem Velperplein. Restanten van het 1e en 3e Para bataljon worden als krijgsgevangenen afgevoerd. Collectie NIOD, beeldnummer 101905, afgebeeld op

<https://beeldbankwo2.nl/nl/beelden/detail/55e21a04-025a-11e7-904b-d89d6717b464/media/a9b06c34-edf9-3dc8-86bd-49bc0f597e48?mode=detail&view=horizontal&q=slag%20om%20arnhem&rows=1&page=171>.